

પતિ-પત્ની

બન્ને મુંબઈમાં મનોચિકિત્સક, એક રેસ્ટોરામાં બેકાં હતાં અને અચાનક સામેના ફૂટપાથ પર ધ્યાન ગયું. એકદમ સૂણ ચડે તેટલી હદે ગંદો, લથરવધર, હજામત અડાબીડ વધી ગઈ હોય તેવો એક જુવાન ત્યાં બેઠો હતો, જોયું તો એ માણસે અચાનક બાજુમાંથી એક ખાલી નાળિયેર લઈને બાજુમાં વહેલી ગટરમાં બોળ્યું અને એના વડે એમાંથી ઊલેચીને એક ઘૂંટે પી લીધું, દંપતીને આ જોઈને એક આંચકો લાગ્યો. અરે, પશુ પણ ન હોઈ અડપો એવું પાણી આ માણસ પી રહ્યો છે ! અરેરાટી થઈ અને એક પણ શ્વાળા વિલંબ વગર રસ્તો ઓળંગીને સામા ફૂટપાથે પહોંચી ગયાં. એનું બાવું પકડીને બેઠો કર્યો, અને પોતાની ગાડીમાં પોતાના નર્સિંગ હોમમાં લઈ આવ્યા. પછી તો પોતાનું સમગ્ર ધ્યાન એના પર કેન્દ્રિત કરી દીધું. સારવાર શરૂ કરી દીધી. થોડા દિવસમાં છોકરો લગભગ સામાન્ય સ્થિતિમાં આવી ગયો. ત્યારે એની પાસેથી એ જાણીને અતિ નવાઈ લાગી કે એ તો સાયન્ટસ એક્ષપેર્ટ છે અને એના પિતા તો આંધ્ર પ્રદેશની એક જિલ્લા પંચાયતમાં બહુ ઊંચા હોદ્દે છે. હવે એને એનું ઘર પણ યાદ આવતું હતું. આ ડોક્ટર દંપતીએ પોતાને ખરે એને ગામ જઈને એના પરિવાર સાથે ભેટો કરાવ્યો ત્યારે એ દશ્ય ભલભલાનાં હૃદયને પીગળાવી દે તેવું હતું. એ જ શ્વાલે બન્નેએ નિર્ણય કર્યો કે ખરું કરવાં જેવું કામ તો આ છે ! આવા રખડતા-ભટકતા લોકોને વીણીવીણીને પોતાના નર્સિંગ હોમમાં લઈ આવવા અને એમને થઈ શકે તેટલા સાજા કરવા એટલું પૂરતું નથી, પરંતુ એમને એમના વિખૂટા

બિપડીને દૂર ફેંકાઈ ગયેલાં વૃક્ષને ફરી બગીચામાં રોપવાનું કામ...

પડી ગયેલા પરિવારો સાથે ફરી જોડી આપવા એ જ ખરું કરવાનું કામ છે. નવાઈની વાત તો એ હતી કે આમા દેશમાં મનોરોગ માટેની હોસ્પિટલો તો સરકારી-બિનસરકારી એવી અનેક છે પણ આવા રખડતા ભટકતા મનોરોગીઓ કે જેને સામાન્ય જનસમાજ “ગાંડા” ગણીને હડધૂત કરે છે તેવાઓને તેમના પરિવારો સાથે પુનઃસ્થાપિત કરી આપનાર સંસ્થા એક પણ નથી ! આજથી પચીસ વર્ષ પહેલાની ૧૯૮૮ની સાલની આ ઘટના મુંબઈની નજીક કર્જતમાં આવેલા શ્રદ્ધા રિહેબિલિટેશન ફાઉન્ડેશનની સ્થાપનાના મૂળમાં છે. અલભત, સાડા છ એકરમાં પથરાયેલો આજ સુધીમાં આપણા દેશના અનેક રાજ્યો ઉપરાંત ઈરાન, બાંગ્લાદેશ, નેપાળ અને આંદામાન-નિકોબાર સહિતના બીજા દેશોના અહારસો ઉપરાંત મનોરોગીઓને સાજા કરીને એમના પરિવારોમાં પુનઃસ્થાપિત કરી આપનારો આ વિશાળ કેમ્પસ તો છેક ૨૦૦૬માં અસ્તિત્વમાં આવેલો. અત્યારે પણ અહીં પાંચસઠથી વધુ મનોરોગીઓ સચવાઈ રહ્યા છે અને સારવાર લઈને ફરી સ્વસ્થ થવાની અને પોતાનાથી વિછોડાયેલા પરિવારમાં ફરી સ્થાન પામવાની દિશામાં તેમની ગતિ છે. પણ એમની પ્રવૃત્તિની શરૂઆત ગટરનું પાણી ગળે ઉતારી જનારા છોકરાની સારવાર અને પુનઃસ્થાપનથી થઈ. એ પછી ૧૯૯૭માં મુંબઈના દરિસરમાં શ્રદ્ધા રિહેબિલિટેશન ફાઉન્ડેશનની

વીસ પધારીવાળી વ્યવસ્થિત હોસ્પિટલની શરૂઆત થઈ પણ ‘આ લોકો તો ગમે તેવા રોગિષ્ટ પાગલોને, વળગાડવાળાઓને રખડતા-ભટકતા હોય ત્યાંથી પકડી,

વાત કરતાં પહેલાં એના ભૂતકાળના કેટલાક હૃદયદ્રાવક કિસ્સાઓ જોઈએ. અગાઉ મુંબઈની જે. જે. સ્કૂલ ઓફ આર્ટસમાં લેક્ચરર રહી ચૂકેલા એક ભાઈ બસ

ગમે તેમ પણ તેમને થયાં કરતું હતું કે હજુ આટલું પૂરતું નથી. પણ તો પછી હજુ શું કરવું જોઈએ તેની દિશા હાથ લાગતી નહોતી. એવામાં એકવાર તેઓ સાજા થયેલા એક મનોરોગીને મિત્રો સાથે એના ગામ વર્ધા મુકવા જઈ રહ્યા હતા ત્યારે ચંદ્રપુર જિલ્લાના વરારામાં આવેલા આનંદ આશ્રમમાં જઈને બાબા આમટેની મુલાકાત લેવાની ઈચ્છા થઈ. બસ, એમ જ મરજી થઈ આવી. તેઓ પોતાના દર્દીને એના પરિવારમાં મૂકીને આગળ વધ્યા અને હજુ બાબાના આશ્રમથી સો કિલોમીટર દૂર હતા ત્યાં ગાઢ જંગલમાં રાત્રિના ઘન અંધારામાં એક માણસને રસ્તાની કોરાણે કણસતો અને કરાંજતો પડેલો જોયો. ગાડી થોભાવીને નીચે ઊતરીને જોયું તો એને કોઈએ ઢોરમાર મારીને સાંકળ વડે બાંધીને અહીં ફેંકી દીધો હતો. એ ઊલટીઓ અને મળમૂત્રથી ખરડાયેલો હતો. સમજી શકાતું હતું કે વળગાડ કે એવા કોઈ જરી-પુરાણા અંધશ્રદ્ધા અને વહેમનો એ મનોરોગી ભોગ બન્યો હતો. ડોક્ટરે તેની સાથે સંવાદ સાધવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ વ્યર્થ રહ્યો. સાથે આવીને ગાડીમાં બેસી જવાની વાત પણ તેણે માની નહીં. થાકી-કંટાળીને આ મંડળી પોતાની દિશામાં આગળ વધી. પણ પંદરેક કિલોમીટર કાપ્યા છતાં ડોક્ટરનો આત્મા કંકળતો હતો કે એને એ નરકની દશામાં સબડતો મૂકીને આપણાથી એમ આગળ નીકળી જવાય ? આમ વિચારીને ગાડી પાછી વાળી અને ફરી એને શોધી કાઢીને

કંઈક મનોવૈજ્ઞાનિક તરીકાથી અને કંઈક ઉચ્ચકીને એની સફાઈ કરી અને એના ગંદા કપડાં દૂર કર્યાં. એને શરીરે એક ચાંદર વીંટળીને ગાડીમાં બેસાડ્યો. રસ્તામાં વિચાર તો ઘણો આવ્યો કે હવે આ અવસ્થામાં તેને આશ્રમમાં શી રીતે લઈ જઈ શકાય ? પણ બીજો રસ્તો નહોતો. આશ્રમમાં પહોંચીને બાબાને અને એમના પુત્ર પ્રકાશ આમટેને આખી વસ્તુસ્થિતિ સમજાવી. આશ્ચર્ય વચ્ચે પ્રકાશજીએ તાબડોલો છીણી અને હથોડી મગાવ્યા અને જાતે જ નીચે બેસીને પેલાને ચીવટ રાખીને સાંકળો તોડીને મુક્ત કર્યાં. રાત્રિનો સમય હતો છતાં આખી કામગીરી બાબા આમટે એકીટશે નિહાળી રહ્યા હતા. સવારે ઊઠીને ડોક્ટરે જોયું તો બાબા બગીચામાં ટહેલતા હતા. એમની આંખોમાં આંસુ હતાં. ડોક્ટરને જોતાવેત એમણે કહ્યું કે પોતે આખી રાત સુઈ શક્યા નથી. સતત પોતાને એ વિચાર સતાવ્યા કરતા હતા કે કોઈ માણસ આટલાટલી સાંકળોમાં બંધન સાથે ચાલી જ શી રીતે શકે ? એમણે કહ્યું કે પોતાને ખુદને માનસિક રોગનો અનુભવ એક જમાનામાં થઈ ચૂક્યો છે અને એવા લોકોની થતી દુર્દશાનો એમને જાતઅનુભવ છે. એમને આવા લોકો માટે કંઈક નક્કર કરવાની ઈચ્છા હતી પણ પછી સ્કન્ધિત જેવા રોગીઓની સેવામાં ક્ષેત્રમાં વધુ વ્યસ્ત થવાથી એ ઈચ્છા વણપૂરી જ રહી ગઈ. એમની વાતમાં કદાચ એ સૂચન હતું કે ભલે મારાથી ન થયું પણ હવે તમે કામ ઉપાડી લો. આ કદાચ નિયતીનો જ સંકેત હતો. એ પછી શું થયું તેની વાત હવે પછીના હપ્તામાં (ક્રમશઃ) શ્રદ્ધા ફાઉન્ડેશન -ડૉ. ભરત વાટવાણી સંપર્ક : ૦૯૮૨૦૪ ૨૨૨૦૪ અને ૦૨૨-૨૮૯૫૫૦૨૦

શબ્દવેદ
 રજનીકુમાર પંડ્યા
 email:rajnikumar@gmail.com

આણીને અમારાં રોજિંદાં જીવનને નરકસમું કરી નામે છે, એવા મુદ્દા સાથે કેટલાક સ્થાનિકો કોર્ટે ચડ્યા પણ હાઈ કોર્ટે એવો ચક્રવર્તી ચુકાદો આપ્યો કે “મનોરોગીઓ અને રસ્તા પર તરછોડાયેલી હાલતમાં પડ્યા રહેતા લોકોને પણ તબીબી સારવાર મેળવવાનો સામાન્ય લોકો જેટલો જ અધિકાર છે.” એની આજની અતિ વિસ્તૃત પ્રવૃત્તિ અને એટલી જ કારમી આર્થિક વિટંબણાઓની

વિસ્તૃત પ્રવૃત્તિ અને એટલી જ કારમી આર્થિક વિટંબણાઓની

ખોવાયાને ખોળવા પ્રભુએ નયન દીધાં તમને ?

(ગયા હમાથી ચાલુ)
 બા આમટેની આંસુબીની આંખોમાંથી જે ભાવ ટપકતો હતો તેને હૃદયમાં સ્થાપીને ડોક્ટર વાટવાણી મુંબઈ પાછા ફર્યા, ટ્રસ્ટીઓની મીટિંગ બોલાવી અને પછી જે થયું તે આ મુંબઈથી સો કિલોમીટર દૂર કરજતની બોર્ડર પર જમીનનો એક વિશાળ પ્લોટ ખરીદ કરીને જરૂરી બાંધકામ સંપન્ન કરીને શ્રદ્ધા રિહેબિલિટેશન ફાઉન્ડેશનનું કામકાજ શરૂ કર્યું. આપણે જેને ગાંડા, પાગલ, ચક્રમ, મગજમેડ, ચક્કેલ કહીને સંબોધીએ છીએ અને આપણા ઘરમાં હોય અને બહુ ઉપદ્રવ કરતા હોય તો દોરડાથી બાંધી દઈએ છીએ, રસ્તામાં રાગતા મૂકી દઈએ છીએ કે એ જાતે જ નાસી જઈને રસ્તે ભટકતા થઈ જાય છે, ગુમશુદ્ધ થઈ જાય છે તેઓ માટે “ગાંડા” કે એવાં વિશેષણો સાચા નથી, તે લોકો ઓછી-વતી માત્રાના મનોરોગી છે. એ રોગનું તબીબી નામ સ્કિઝોફ્રેનિયા (Schizophrenia) છે. તે સૌમ્ય (માઈલ્ડ) કે તીવ્ર (સિવિયર) લેવલનો હોઈ શકે. ઘણીવાર તો એનો દર્દી બુદ્ધિશાળી હોય અને સામાન્ય સંજોગોમાં સમઘારણ રીતે વર્તતો હોય. બીજા સૌમ્ય અને તીવ્ર મળીને ભારતભરમાં આવા પાંચ કરોડ લોકો છે, તેમાંના ૮૦ ટકા દર્દીઓને એની કોઈ સારવાર મળતી નથી, કારણ કે હાલ મનોવિશેષજ્ઞોનું પ્રમાણ દસ લાખની વસ્તીએ માત્ર ત્રણનું જ છે. સરકારના કુલ બજેટના માત્ર એક ટકા જેટલી જ રકમ માનસિક સ્વાસ્થ્યના ક્ષેત્ર માટે ફાળવવામાં આવે છે. એને માટેનાં દવાખાનાં પણ જૂજ છે. પરિવારમાં હતા ત્યારે જેમની ઉપેક્ષા અને અવમાન થતાં હતાં તેવા આ મનોરોગીઓ ઘર છોડીને બીનપતે થયા તેમની શોધ ચાલે છે, તેમના માટે ગુરાપો શરૂ થઈ જાય છે. નદી, નાળાં કૂવા-તળાવ. અરે, શબઘરો સુધ્યામાં તેમની તલાશ થાય છે. ક્યારેક એમને મરી ગયેલા માનીને ઘરમાં તેમના ફોટા પર હાર ઝૂલવા માંડે છે.

દરિદ્રોણથી વિચારીને જાગૃત થવું જોઈએ. એમને સહાનુભૂતિ અને સારવાર બન્ને આપવાના છે, નહીં કે ઉપેક્ષા અને હડકારા. મનને સ્થિરવિચાર રાખીને આટલું કરવામાં આશરો તો રખડતા-ભટકતા અને ઘરથી વિછોડાયેલા મનોરોગીઓની સંખ્યા ઘટી જશે. આવી જાગૃતિ કેલાવનારી સંસ્થાઓ કેટલીક દેકે શહેરમાં છે. અમદાવાદમાં પણ સમવેદના ફાઉન્ડેશન વિખ્યાત મનોવિશેષજ્ઞ પિતા-પુત્ર ડૉ. મૃગેશ વૈશ્રવ અને ડૉ પાર્થ વૈશ્રવની સહયોગી નીચે સરસ કામ કરે છે, પરંતુ ઘરથી સાવ લાપતા થઈને રોટી-ગલીમાં ભટકતા અને લોક દ્વારા હાડ-હાડ થતા આવા માનવજીવોને વીણી-વીણીને પોતાની સંસ્થામાં લાવીને તેમની સારવાર, સહાનુભૂતિ અને ચેરપી દ્વારા નોર્મલ (અથવા લગભગ નોર્મલ) બનાવીને દેશ-વિદેશ જ્યાં એમનો પરિવાર હોય ત્યાં પોતાના કાર્યકરો સાથે પહોંચાડારી કલ્યાણ દેશની એકમાત્ર ઓર્ગેનાઈઝડ સંસ્થા શ્રદ્ધા રિહેબિલિટેશન ફાઉન્ડેશન, કરજતની શી સ્થિતિ છે ?

ઈરાનના ઘર સુધી પહોંચાડવા માટે પાસપોર્ટ, વિઝાથી માંડીને દિક્કિટની જોગવાઈ ઉપરાંત ઈરાનના ભારત પાતેના કોન્સ્યુલેટ અને મુંબઈના પોલિસ ડિપાર્ટમેન્ટ સાથે કાયદાકીય ગોઠવણ કરવી પડેલી. બાંગ્લાદેશના બે અને નેપાળના નવ દર્દીઓને, આંધ્રમાનના પણ એક મનોરોગીને, મહારાષ્ટ્રના જરૂર, ગુજરાતના ૫૬, ઉત્તર પ્રદેશના ૨૨૬ અને પશ્ચિમ બંગાળના ૬૪ દર્દીઓ ઉપરાંત ભારતના એકેએક પ્રાંતના ઓછા-વધતા દર્દીઓને ગણીને ૨૦૧૨ના અંત સુધીમાં આંકડો ૧૬૩૫ પહોંચ્યો તો આ ૨૦૧૩ના જાન્યુઆરીથી જૂન સુધીના બીજા ૨૬૬. આ એકેએક દર્દીનો પોતાના પરિવાર સાથે મેળાપ એટલે એક એક

પથથરને પણ પીગળાવી દે તેવી વાર્તા ! આ બધું કરજતના કેન્દ્રમાંથી થઈ રહ્યું છે, પણ બહુ ઓછા આ સંસ્થાની પીડને જાણે છે. આ ખર્ચ કેટલો બધો ? સરકારી સહાય તો કોઈ મળતી જ નથી. ભારતની કોઈ પણ મેન્ટલ હોસ્પિટલ દર્દીઓને સ્વસ્થાને પહોંચાડવાની વ્યવસ્થા ધરાવતી નથી. એ લોકો આ શ્રદ્ધા રિહેબિલિટેશન

ઈરાનના ઘર સુધી પહોંચાડવા માટે પાસપોર્ટ, વિઝાથી માંડીને દિક્કિટની જોગવાઈ ઉપરાંત ઈરાનના ભારત પાતેના કોન્સ્યુલેટ અને મુંબઈના પોલિસ ડિપાર્ટમેન્ટ સાથે કાયદાકીય ગોઠવણ કરવી પડેલી. બાંગ્લાદેશના બે અને નેપાળના નવ દર્દીઓને, આંધ્રમાનના પણ એક મનોરોગીને, મહારાષ્ટ્રના જરૂર, ગુજરાતના ૫૬, ઉત્તર પ્રદેશના ૨૨૬ અને પશ્ચિમ બંગાળના ૬૪ દર્દીઓ ઉપરાંત ભારતના એકેએક પ્રાંતના ઓછા-વધતા દર્દીઓને ગણીને ૨૦૧૨ના અંત સુધીમાં આંકડો ૧૬૩૫ પહોંચ્યો તો આ ૨૦૧૩ના જાન્યુઆરીથી જૂન સુધીના બીજા ૨૬૬. આ એકેએક દર્દીનો પોતાના પરિવાર સાથે મેળાપ એટલે એક એક પથથરને પણ પીગળાવી દે તેવી વાર્તા ! આ બધું કરજતના કેન્દ્રમાંથી થઈ રહ્યું છે, પણ બહુ ઓછા આ સંસ્થાની પીડને જાણે છે. આ ખર્ચ કેટલો બધો ? સરકારી સહાય તો કોઈ મળતી જ નથી. ભારતની કોઈ પણ મેન્ટલ હોસ્પિટલ દર્દીઓને સ્વસ્થાને પહોંચાડવાની વ્યવસ્થા ધરાવતી નથી. એ લોકો આ શ્રદ્ધા રિહેબિલિટેશન

રિતે કાપી શકે ? આંકેક લાખની વાન કોઈ સીધેસીધી લઈ આપે તો આ મોટી આપદ ટળે. પણ આ એક જ જરૂરત નથી. આજની તારીખે પણ સિનેર જેટલા દર્દીઓ છે. એમને ખાવા-પીવાનું, કપડાં ને ખાસ તો નિયમિત દવા અને પીવાડવાવા માટે પણ તાલીમી કર્મચારીઓ જોઈએ. દેશના વિવિધ ભાગોમાં ફરી ફરીને આ દર્દીઓનું પુનર્વસન કરાવવાનું હોય એટલે વિવિધભાષી કવોલિફાઈડ કર્મચારીઓને સામાજિક કાર્યકરો તરીકે ભરતી કર્યા છે. મૂળ સોતા ઉપડીને દૂરના અજાણ્યા સ્થળે જઈને પડેલા માનવવૃક્ષને ફરી તેની જ મૂળ ભૂમિમાં રોપી આપવાનું અનોખું કામ કરતી ભારતની આ એક માત્ર સંસ્થા શ્રદ્ધા રિહેબિલિટેશન ફાઉન્ડેશનને અપાતું ધન આવકવેરાની કલમ ૮૦-જી અને ૩૫-એ.સી. અન્વયે ૧૦૦ ટકા કરમુક્તિની જોગવાઈ ધરાવે છે. વિદેશોથી ધન મેળવવાની મંજૂરી પણ મળી ગઈ છે. સંસ્થાની પોતાની વેબસાઈટ - www.shraddharehabilitationfoundation.org છે માઈલ - svatwani@hotmail.com અને shraddha_karjat@yahoo.com સંપર્ક - Shraddha, VangaonVillage, two kms from Karjat Station, KARJAT. Tel- 029481-202949 - 022230 06489. મુંબઈ સંપર્ક : શ્રદ્ધા માનસરોવર, એસ્ટે કલબની સામે, ઓફ ન્યૂ લિક રોડ, બોરિવલી-વેસ્ટ, મુંબઈ-૪૦૦૧૦૩. ફોન : ૨૨-૨૮૯૫ ૫૦૨૦ અને મોબાઈલ : ૦૯૮૨૦૪૨૨૨૦૪ અને ૦૯૩૨૩૮ ૫૨૬૫૬. લેખક સંપર્ક : ડી-૮, રાજદીપ પાર્ક, મીરા ચાર સ્ટ્રા, બલિયાકાકા માર્ગ, માંજિનગર, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૨૮. ફોન : ૦૭૯-૨૫૨૩ ૩૭૧૧. મોબાઈલ : +૯૧ ૯૮૯૮૦૧૫૫૪૫.

શબ્દવેદ
 રજનીકુમાર પંડ્યા
 email:rajnikumar@gmail.com

ઈરાનના ઘર સુધી પહોંચાડવા માટે પાસપોર્ટ, વિઝાથી માંડીને દિક્કિટની જોગવાઈ ઉપરાંત ઈરાનના ભારત પાતેના કોન્સ્યુલેટ અને મુંબઈના પોલિસ ડિપાર્ટમેન્ટ સાથે કાયદાકીય ગોઠવણ કરવી પડેલી. બાંગ્લાદેશના બે અને નેપાળના નવ દર્દીઓને, આંધ્રમાનના પણ એક મનોરોગીને, મહારાષ્ટ્રના જરૂર, ગુજરાતના ૫૬, ઉત્તર પ્રદેશના ૨૨૬ અને પશ્ચિમ બંગાળના ૬૪ દર્દીઓ ઉપરાંત ભારતના એકેએક પ્રાંતના ઓછા-વધતા દર્દીઓને ગણીને ૨૦૧૨ના અંત સુધીમાં આંકડો ૧૬૩૫ પહોંચ્યો તો આ ૨૦૧૩ના જાન્યુઆરીથી જૂન સુધીના બીજા ૨૬૬. આ એકેએક દર્દીનો પોતાના પરિવાર સાથે મેળાપ એટલે એક એક પથથરને પણ પીગળાવી દે તેવી વાર્તા ! આ બધું કરજતના કેન્દ્રમાંથી થઈ રહ્યું છે, પણ બહુ ઓછા આ સંસ્થાની પીડને જાણે છે. આ ખર્ચ કેટલો બધો ? સરકારી સહાય તો કોઈ મળતી જ નથી. ભારતની કોઈ પણ મેન્ટલ હોસ્પિટલ દર્દીઓને સ્વસ્થાને પહોંચાડવાની વ્યવસ્થા ધરાવતી નથી. એ લોકો આ શ્રદ્ધા રિહેબિલિટેશન

